

MENS EN WERELD

Besef van verbondenheid

Het is alweer een hele tijd geleden, dat ik de heer Pols voor dit cursiefje gesproken heb en als ik de aantekeningen over ons gesprek nog eens doorkijk, zie ik, dat ik eigenlijk maar een paar dingen over hem zelf te weten ben gekomen en dat we hoofdzakelijk over zijn werk hebben gepraat. Nu was dat min of meer de afspraak geweest: „Geen persoonsverheerlijking!” „Nee”, beloofde ik, „ik zal u niet verheerlijken!”

Uit mijn blocnotekrabbels lees ik dan in de eerste plaats, dat de heer Pols ambtenaar is bij het ministerie van Justitie, belast met de humanistische geestelijke verzorging in de gevangnissen. Hij doet dit werk met vijftig raadslieden van het Verbond, vrijwilligers, waar hij minstens één keer in de maand contact mee heeft, soms nog wel vaker als dat nodig is, en groepsgewijs, maar ook wel individueel.

„Soms word ik midden in de nacht opgebeld door de een of andere raadsman, die er niet meer uit kan komen. Je hoort daar natuurlijk van alles en ik kan me best voorstellen, dat ze er 's nachts wel eens wakker van liggen. Ja, je oren klapperen wel eens!”

Zo zaten we dan meteen midden in een wereld, waar de meesten van ons nu niet dagelijks mee in aanraking komen en waar je je, behalve dan misschien vaag op reclaseringsdag, toch eigenlijk zelden of nooit mee bezighoudt. En waarom zou je ook, maar niettemin verdwijnen daar zo'n vijftig humanisten vier of vijf avonden in de week vrijwillig achter hoge muren en zware deuren, om te praten of in de meeste gevallen misschien hoofdzakelijk om te luisteren, te laten praten.

Belangstelling van de kant van de gedetineerden is er zeer zeker!

„Het komt haast nooit voor, dat iemand het contact met een raadsman van ons verbreekt”, vertelde de heer Pols, „en zelfs gebeurt het wel eens, dat iemand, als hij weer vrij is, na verloop van tijd uit zichzelf het contact weer opneemt. Dat is natuurlijk voor ons erg plezierig, want daarop aandringen doen we nooit.” „Het is toch eigenlijk een wereld van ellende”, meende ik.

„Ja”, was het antwoord, „dat is het ook, maar je moet wel nuchter blijven.”

Even was ik verrast door dit antwoord, maar ik kan niet anders zeggen dan dat het juist deze kalme nuchterheid en deze volkomen afwezigheid van sentimentaliteit en hooggestemd medelijden met de „arme ontspoorde medemens” waren, die me in de loop van het hele gesprek zo bijzonder geïmponeerd hadden.

„Werkt u nu ook nog voor Humanitas en aan het steunfonds?” vroeg ik tot slot nog.

„Ja”, zei hij lachend, „maar dat is vrijetijdsbesteding!”

Deze wereld kan bij een voortgaande wederkerige afzondering van grotere of kleinere volkencomplexen eenvoudig niet voortbestaan. Contacten over en weer, al leiden zij vaak tot kortsluitingen, vormen de enige weg om via wederkerig verstaan tot samenwerking en waarachtige samenleving te komen.

Dat lezen wij in de Nieuwjaarsbrief 1962 van het Humanistisch Verbond, aanvangend met een overzicht van de zeer gespannen wereldsituatie, over de noodzaak van een vreedzame co-existentie.

Er kon ook in de laatste jaren een groeiend begrip worden opgemerkt, zo gaat de brief verder, dat bij de moderne technische mogelijkheden bepaalde vormen van geweld praktisch onbruikbaar waren geworden en daarmee hun militaire zin verloren hadden. Een vrede, gebaseerd op een atomair evenwicht, is, hoe men er verder ook over denken wil, een uiterst hachelijke zaak. De pogingen, in de afgelopen jaren ondernomen, tot een internationale atoom-ontwapening te komen, zijn in de loop van dit jaar afgebroken. De wedstrijd in atoombewapening is, althans van één zijde, op volle kracht hervat, waarbij de meest voor de hand liggende voorzorgen voor het fysieke welzijn van het nageslacht eenvoudig niet in acht genomen zijn.

Het ergste gevolg daarvan – en van de groeiende sfeer van geweld – is, dat het een redelijke benadering van de grootste uitdaging, die de mensheid ooit ervaren heeft, dwarsboomt. Want laat ons, in alle opwindung, angst en verontwaardiging nimmer vergeten, dat wij voor het eerst over de middelen beschikken gezamenlijk zelfmoord te plegen.

In het afgelopen jaar is wel gebleken, dat deze situatie waarlijk niet alleen een thema voor interessante filosofische bespiegelingen is. In ons eigen land hebben de „Wenken voor de bescherming van uw gezin en u zelf” dit thema in alle huiskamers gebracht, al kan men betwijfelen of de wijze, waarop zulks geschiedde, in overeenstemming was met de ernst van de situatie.

In de Verenigde Staten heeft de speculatie op

een persoonlijke ontsnapping aan het noodlot reeds tot een *hausse* in particuliere schuilkelders gevoerd, alsmede tot de stichtelijke discussie, of het zedelijk geoorloofd is, zijn buurman desnoods met vuurwapens de toegang tot die schuilplaats te ontzeggen. Tegenover dergelijke ontvluchtingspogingen moet men telkens weer met de meeste nadruk verzekeren, dat bij een werkelijke atoom-oorlog niemand waar ook ter wereld volstrekt veilig is en dat er althans over de hele wereld één gemeenschap, openlijk of verborgen, reëel aanwezig is: dat is de gemeenschap van vrees.

Toch is deze vrees niet de veiligste grondslag om het antwoord op de uitdaging van deze tijd te vinden. Integendeel, er is door ernstige psychologen op gewezen, dat een volledig besef van het gevaar, waaraan de mensheid blootstaat tot uitbarstingen zou kunnen leiden, die het uitstel dat ons gegeven is, drastisch zou kunnen beperken. Onze enige hoop ligt daarin, dat de krachten van redelijkheid en verantwoordelijkheid, en een groeiend besef van de menselijke lotsverbondenheid, over alle scheidsmuren heen, binnen die termijn sterk genoeg zullen worden om een internationale vertrouwensbasis te scheppen. (Slechts daarop kan het voortbestaan van het menselijk geslacht worden gevestigd. Oorlog is in de geschiedenis der mensheid al te vaak als *ultima ratio*, als laatste middel gehanteerd; thans is er sprake van een *uiterste noodzaak tot vrede*, waaronder een daadwerkelijke internationale atoomontwapening vooropstaat, die door de verantwoordelijke leiders van het wereldbestel in al haar consequenties en op korte termijn zal moeten worden aanvaard.)

Wat deze situatie in de komende jaren vereist, is de volhardende opwekking, versterking en toerusting van die geestelijke, politieke en sociale krachten in alle lagen der samenleving, over de gehele wereld, die in staat zijn de lotsverbondenheid van de mensheid positieve vorm te geven. Zij vereist anderzijds een beheersing en overwinning van al die neigingen en vooroordelen, die de destructieve elementen en tendenties in onze samenleving opvoeren en versterken. Laat niemand menen, dat de zelfkritiek en zelfoverwinning, hierbij vereist, voor hem onnodig of gemakkelijk is. Laat men hierin evenmin een

(vervolg op pagina 3)

P. A. Pols

Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
17e jaargang no. 1 – 13 januari 1962

Kritisch allerlei

In het vorig nummer hebt u deze rubriek gemist. Blijkbaar heeft de redactie er de voorkeur aan gegeven in het kerstnummer de vrede op aarde niet te verstoren door de kritische geluiden die in deze kolommetjes plegen te klinken.

Op de kwestie-Staphorst moeten wij nog even terugkomen, omdat een lezer uit Zeist ons er opmerkzaam op maakt, dat daar niet de gereformeerden, maar de Nederlands-hervormden de toon aangeven. Het is een correctie die wij helaas net niet meer in ons nummer van 2 dec. konden opnemen, maar een die overigens weinig aan de strekking van ons betoog verandert. Wat nog veel erger is, en wat wij bij het schrijven van ons commentaar op Staphorst nog niet konden weten, is dat er nog mensen zijn die deze schandelijke middeleeuwse vertoning willen goedpraten. Voor zulke mensen lijkt ons de mestkar nog niet eens zo'n slechte remedie.

Een lezer uit Den Helder wijst er ons verder nog op, dat het door dr. Alan Bullock gesignaleerde geval, dat hij aanhaalde ter staving van zijn mening, dat er op de Engelse universiteiten een ongezonde dosis snobisme heerst, een hoge uitzondering moet zijn, een even hoge uitzondering als de „met vest en paraplu uitgedoste student-spelertjes” in onze universiteitssteden, die wij in deze rubriek op 4 november kritiseerden. Uiteraard zijn deze dingen uitzonderingen en bestaat de grote meerderheid van de studerenden, zowel hier als in Engeland, uit hard werkende mensen. Maar de uitzonderingen komen voor en maar al te vaak bepaalt juist de enkeling het aanzien van de groep. Daarom verdienen die uitzonderingen ook vermelding.

De gemeenschap Nieuwer Amstel van het Humanistisch Verbond meldt ons, dat zij half december een zaal gehuurd had in het wijkcentrum Reveille, een gereformeerd centrum, dat evenwel ook voor allerlei andere activiteiten wordt gebruikt. De beheerder was op de hoogte van het feit, dat het het Humanistisch Verbond was dat de zaal begeerde, maar dat was geen enkel bezwaar, omdat de zalen aan iedereen werden verhuurd en er slechts een uitzondering was gemaakt voor de E.V.C. Een maand na de gemaakte afspraak ontving ons gemeenschapsbestuur een brief van de commissie van beheer der gereformeerde kerk te Amstelveen, waarin van de overeenkomst terug werd gekomen, want

„Het gebouw Reveille is zoals u zich kunt voorstellen in de eerste plaats bedoeld als een Gereformeerd Centrum dat dienstbaar

is aan het eigen kerkelijk werk, waaronder ook het uitdragen van het Evangelie. Wij geloven, dat slechts dit Evangelie van Jezus Christus redding voor de mens kan zijn, zijn bestaan doel en zin gevend. Dat daarnaast Reveille ook als wijkcentrum voor allerlei activiteiten van minder positief gericht aard wordt gebruikt, achten wij niet strijdig met het bovenomschreven doel. Wel zijn wij van mening, dat zulks met een beschikbaarstelling van het gebouw voor uw vereniging, die immers duidelijk aan onze overtuigingen tegengestelde doeleinden nastreeft, het geval zou zijn.”

Ergo: als onze activiteiten nu alleen maar „minder positief gericht” zouden zijn geweest, zouden ze in de ogen van deze commissie nog wel toelaatbaar zijn, maar het verenigen en helpen van buitenkerkelijke Nederlanders is blijkbaar tegengesteld aan het Evangelie, dat naar wij dachten ook nog zoiets als naastenliefde inhield. Hoe vaak zouden wij moeten herhalen, dat het Humanistisch Verbond wel naast, maar niet tegen de kerkgenootschappen werkt, voordat dat ook in Amstelveen is doorgedrongen? Hoe dan ook, een pikante bijzonderheid bij deze contractbreuk was, dat de gereformeerden het zodoende bijna onmogelijk gemaakt hadden dat nu juist prof. Zuidema die avond zijn zienswijze op het Humanistisch Verbond zou leveren...

Nu weten we dan, dat een officier die toelaat dat een sergeant een brandend sigarettenpeukje op de blote arm drukt van een soldaat die bij een oefening als krijgsgevangene fungeert, een strafbaar feit begaat. Het Hoog militair gerechtshof heeft immers die officier veroordeeld. De daad van de sergeant was krijgsmatig afgedaan met tien dagen streng arrest. De officier onder wiens bevelen de sergeant stond is strafrechtelijk vervolgd en is er nu in hoogste instantie met twee weken voorwaardelijk en een boete van f 200 afgekomen. Het lijkt een wat ongelijke behandeling. Maar schokkender vinden wij het, dat het H.M.G. niet verder kwam dan die twee weken voorwaardelijk. Wij kunnen niet aan de indruk ontkomen, dat de advocaat-fiscaal, die zes weken onvoorwaardelijk had geëist, een gezondere kijk op de zaak had.”

schrijft de Nieuwe Rotterdamse Courant, die in haar commentaar het ongeoorloofde van dit soort handelingen, ook al zijn die gericht op de training voor een nu eenmaal weinig zachtzinnig oorlogsbedrijf, onderstreept. De NRC meent dan, dat het niet de bedoeling geweest kan zijn de „oefening” zo „effectief” mogelijk te doen zijn, maar dat er „op zijn minst iets van onnadenkendheid

bij te pas moet zijn gekomen”, om te concluderen dat de straf voor dit soort „onnadenkendheid” „op zijn minst een gevoel van onbehagen” heeft verwekt.

Wij geloven niet in die onnadenkendheid, als wij tegelijkertijd lezen over het zand in de oren gieten en bajonetten langs het hoofd werpen, dat bij dezelfde gelegenheid is geschied, temeer niet als wij in de Legerkoerier, officieel orgaan van de Koninklijke Landmacht en uitgave van het departement van defensie, in een beschrijving van een oefening van „onze jongens” in Duitsland o.a. de volgende „flinke” passage over de behandeling van een zgn. krijgsgevangene lezen:

„Van de steile weg komt een groep soldaten afzakken met krijgsgevangenen tussen zich in. De sergeant geeft aanwijzingen. De prooi zal hun niet ontsnappen. Een van de gevangenen – een vaandrig van de agressors – probeert het steeds. Maar het bekommt hem slecht. Hij wordt met de handen schuin tegen een boom gezet, de helm over de ogen. Geen beweging wordt hem meer toegestaan en zijn bewakers zijn niet zachtzinnig. Hun bajonetten flikkeren als de felheid in hun ogen. Even later is het dezelfde gevangene, die aan handen en voeten gebonden en met een dikke legerhanddoek voor zijn ogen gewikkeld uit een drietonner wordt geduwd. Weer een schuine stand. Hij zakt bijna in elkaar, maar zijn ondervrager – de sergeant-majoor in-

lichtingen van het bataljon – heeft geen medelijden. 'Dom van je', zegt hij, het aantekenboekje van de gevangene doorbladerend, 'dom van je om dit alles op te schrijven. Née, voetje naar achteren. Poot achteruit, zeg ik!' Een agressor is een agressor. Ernst kijkt om de hoek bij zulke oefeningen.”

Welk storen proza is verluchtigd met een foto van de bijna in elkaar zakkende soldaat, die alleen uit angst voor de naast hem flikkerende bajonetten nog over-eind blijft.

Als je mentaliteit door dit soort publikaties van hogerhand wordt verpest, ben je niet „onnadenkend” als je nog net een stapje verder gaat met je sigaret. Je bent alleen slachtoffer van een beestachtig systeem van ontmenselijking.

In Mens en Wereld van 17 juni namen wij een berichtje over uit Die Rasionalis, tydskrif van die Suid-Afrikaanse Rasionaliste, volgens hetwelk uit de nieuwe Zuid-Afrikaanse grondwet de mogelijkheid van de belofte naast de eed zou zijn geschrapt. Het doet ons genoeg te kunnen berichten, dat Die Rasionalis dat bericht heeft kunnen rectificeren. De mogelijkheid om de belofte af te leggen staat weliswaar niet meer onmiddellijk na de omschrijving van de eed, maar zij wordt toch gegarandeerd door een nieuwe clausele verderop in de tekst. Op dat gebied is men dus zelfs in Zuid-Afrika toch „bij”.

November voor emigranten

Nu krimpt het beeldvlak op het doek van Holland langzaam in tot het vertrouwde binnen van een kamer, decor voor wat goedheiligheid om kindren en onontkoombaar de nostalgie om vrede straks bij kaarslicht.

De lens van heimwee staat op scherp gesteld en registreert de lichtkring op de tafel en een hand die schrijft, wat lege stoelen die te wachten staan en voor het raam het witte vlinderspel van een cycloam.

Het hart dat moeizaam aan andre avondbeelden zich gewend heeft herkent het onverteerde van zijn afscheid, close-up van een intiem gebaar langs oude dingen – O stomme film waarvan 't zwart-wit bij iedere resprise slijt.

(uit onuitgegeven werk)

Fried van Rijn

Een NIEUW initiatief

Sinds 1957 zijn er zes zgn. Pugwashconferenties gehouden, waarop wetenschappelijke onderzoekers uit verschillende landen, behorende tot verschillende politieke blokken, onderling tot een gesprek trachtten te komen over de huidige wereldproblemen en de taak van de wetenschappelijke onderzoeker in deze tijd. Prof. John Cohen, hoogleraar in de psychologie aan de universiteit van Manchester, is nu met een nieuw initiatief gekomen. Hij wil soortgelijke conferenties gaan beleggen, welke echter niet het besloten karakter van de Pugwashconferenties hebben. Doel van zijn nieuwe gesprekscentrum wil zijn het herstel van „sanity and reality” (gezond verstand en realiteitszin) in de wereld.

Volgens prof. Cohen is men thans zo gebio-logeerd door allerlei politieke verwickelingen en problemen in de wereld, dat men geen oog meer heeft voor andere, minstens even belangrijke vraagstukken, zoals deze: Zal er genoeg voedsel zijn voor de groeiende wereldbevolking in de komende twintig jaar? Hoe zal het woning-vraagstuk zich ontwikkelen? Hoe de betrekkin-gen tussen oost en west? Wat te denken van de kloof tussen de verschillende culturen? Op het ogenblik voelt iedereen in de wereld zich „utterly helpless and utterly impotent” (volslagen hul-peloos en volslagen machteloos), aldus prof. Cohen. Hij hoopt dat de vrije stem van de weten-schap dwars door alle politieke tegenstellingen heen zich zal kunnen laten horen om de op-lossing van verschillende wereldproblemen aan te vatten. De initiatiefnemer verklaarde echter nadrukkelijk: „We are not to be amateur poli-ticians, dealing in political technicalities: this is quite different” (Wij zijn niet van plan amateur-

politici te worden die zich bezighouden met politieke formaliteiten; dit is heel iets anders). Vele van de hedendaagse problemen hebben een niet-politiek karakter, meent prof. Cohen en een nieuw initiatief is hier zeer wenselijk. Hij ver-klaarde reeds van verschillende wetenschaps-mensen positieve toezeggingen voor medewer-king te hebben gekregen.

Zo breed mogelijke basis

De initiatiefnemer hoopt de nieuwe organisatie een zo breed mogelijke basis te geven, los van politieke belangen, met de opzet hierin te ver-enigen: „the best men of imagination, drive, and of scientific knowledge” (de beste mensen met verbeeldingrijke stuwkracht en wetenschap-pelijke kennis). Men hoopt ook te kunnen op-treden als adviserend lichaam voor regerings-instanties en andere organisaties.

Het leek ons van belang dit nieuwe initiatief hier te signaleren, juist omdat dergelijke posi-tieve activiteiten enigszins een, zij het misschien bescheiden, tegenwicht kunnen vormen tegen de destructieve krachten in de wereld van nu. He-las wordt aan dergelijke initiatieven in de pers meestal nauwelijks aandacht besteed en worden deze geheel verdrongen door verontrus-tende, vaak sensationele berichten en verslagen op politiek en ander gebied.

Wat verneemt de gemiddelde wereldburger over het vele werk dat van dag tot dag en zon-der propagandistisch klaoengeschal geschiedt door organisaties als de Unesco, de Wereld-gezondheidsorganisatie, de Internationale Ar-beidsorganisatie en de Voedings- en Landbouw-organisatie van de Verenigde Naties?

Wat intussen het initiatief van prof. Cohen betreft, afgewacht zal moeten worden of deze nieuwe organisatie naast de Unesco, naast het overleg, dat reeds op de Pugwashconferenties plaats heeft, nieuwe perspectieven zal kunnen bieden.

P. Krug

Leven en laten leven

Leven en laten leven, door Dr. Eustace Chesser (schrijver van Liefde zonder Vrees).

De Snelle Wieken, Amsterdam

De Engelse titel van dit boek luidt „An outline of human relations”. De Nederlandse vertaling typeert de sfeer reeds waarin dit soort boeken op de markt gebracht worden. Als een preek, als een wijze levensles, waarvan de lezers troost kunnen verwachten in de tegenslagen des levens. Het blijkt daarenboven dat de schrijver, die langs tal van wetenschappen „sightseeing” pleegt, uit de door hem geraadpleegde auteurs veel pikante bijzonderheden op smakelijke wijze weet te etaleren. Naast stichting is er dus lust van te verwachten. Tenslotte bevrediging van onze weetgierigheid. Wat wil je nog meer, zult U zeggen, waarom zo zuur.

Ik ben niet zeker dat de kennismaking met deze boeken de lezer inderdaad iets blijvends zal bezorgen, dat ze er werkelijk meer aan zullen hebben dan aan een spannende film, een boeien-de feuilleton of de *vraag-en-antwoord* rubriek in één onzer veel geprezen damesbladen. Het is allemaal wel erg oppervlakkig en handig, erg glad en gemakkelijk. Ik weet het niet. Enfin, wie er wijzer en gelukkiger door meent te worden, zij geluk en wijsheid van harte gegund.

V. W. D. Schenk

Leve de begeerte!

Reeds geruime tijd ligt op mijn schrijftafel een boek van de Amerikaan Ernst Dichter,¹ die zijn faam, althans in Europa, voornamelijk dankt aan de kritiek, die Vance Packard (De verborgen verleiders) heeft uitgeoefend op de in het bijzonder door hem beoefende dieptepsycho-logie ten behoeve van de „big business” in de Verenigde Staten. Aangezien het boek van Dichter later is verschenen dan dat van Packard, heb ik mij tenslotte met een bepaalde nieuwsgierigheid aan het lezen gezet in de ver-wachting tenminste een aantal niet onbelangrijke tegenargumenten tegen de kritiek van Packard te mogen vernemen.

Ik kan u verzekeren dat het lezen een door-loopende teleurstelling is geworden en ik er geen goed woord voor kan vinden. „Waardeloos”, om met Wim Sonneveld als de orgelman te spreken. Laat ik daarom volstaan met de lei-dende gedachte van zijn betoog, die als het na-strevenswaardige ideaal voor de menselijke sa-menleving wordt geponeerd, te noemen.

Bekommer je niet om de morele waarde van de menselijke begeerten, maar spoor de drijf-veren op en voldoe er aan, dan zal ieder zich gelukkig voelen. Ziedaar de schrale oogst van een dik boek, die de felle kritiek van Vance Packard ten volle rechtvaardigt.

Dichter moge dan een knap vakman op het gebied van de psychologie zijn, maar dan een die zonder morele scrupules vivisectie op de menselijke ziel pleegt. Ongelukkig de wereld die in het najagen van de eindeloze begeerten zijn hoogste ideaal zou moeten vinden. Zo jaagt de psycholoog de mensen naar de psychiater.

Wie desondanks meer hierover zou willen we-ten, moge ik ter lezing aanbevelen de uitstekende kritische beschouwing, die het zakelijke maand-blad *Doelmatig Bedrijfsbeheer* (nr. 7 van de jaargang 1961) aan het boek van Dichter heeft gewijd.

W.C.K.

¹ Dr Ernst Dichter: *Strategie der begeerte* (Kon. Uitg. Tuyl, Zwolle)

(slot van pagina 1)

zaak van louter verstandelijke bewustwording als van emotionele gegrepenheid zien. Waarom het gaat is bovenal een proces van geestelijke en morele volwassenheid; en dat dient zich in alle lagen en op alle niveaus gelijklijk te ontwikke-len. De bewustwording van het feit, tot een mensheid te behoren, die voor haar voortbestaan in een beslissend tijdsgewricht zelf aansprake-lijk is, kan zich door inzicht en verbeeldings-kracht, maar ook door beleving metterdaad vol-trekken. Wij moeten hopen, dat de menselijke verbondenheid langs allerlei onnaspeurlijke we-gen, door ook de kleinste daden van menselijke solidariteit, die van ons hier en nu gevraagd wor-den, tijdig genoeg zal groeien om overal ter wereld invloed uit te oefenen en daardoor de redding van die mensheid mogelijk te maken.

Dat is zulk een alles overheersende noodzaak van deze tijd, dat het geoorloofd is, aan het begin van een nieuw jaar, daartegenover al onze kleinere zorgen, bekommernissen of verheuge-nissen in de schaduw te laten. Als wij maar beseffen, dat deze noodzaak ook meesprekt in de behandeling van de Nieuw-Guineakwestie en dat zij ook een rol kan spelen in de loonpolitiek

of de erkenning van de gelijkgerechtigdheid van alle geestelijke stromingen in een democratische volksgemeenschap. Natuurlijk is het nonsens, alle wisselwasjes in ons nationaal of lokaal ge-meenschapsleven in het licht te willen zien van de vraag, of de mensheid kan voortbestaan in het atoomtijdperk. Maar ook een schemer van besef, waarom het thans in de wereld gaat, kan onze houding mede bepalen en beïnvloeden, wanneer er krachten in het geding zijn, die de samenhang en saamhorigheid in de wereld be-vorderen.

Daarom kan ook een modern Humanist posi-tieve waardering hebben voor een samenkomst van Christenen van alle kerken en delen der wereld, zoals aan het eind van het afgelopen jaar door de Oecumenische gemeenschap der kerken in India is georganiseerd. Zoals hij zelf zich er voor het komende jaar bij voorbaat op verheugen kan, zijn geestverwanten uit alle delen van de wereld in het verband van de Internatio-nale Humanistische en Ethische Unie te Oslo te ontmoeten. Het geldt hier in beide gevallen uitin-gen van een groeiende wereldverbondenheid, die men niet mag overschatten, maar ook niet on-derschatten.

Weerzien met Algerije

Nadat in 1918 de eerste wereldoorlog een einde nam, heeft het lang geduurd, voordat kunstenaars, die zelf in de modder van Vlaanderen of in de hel van Verdun de oorlog hadden leren kennen, gingen schrijven over wat hun overkomen was. En zij deden het zonder een teveel aan afgrijselijke bijzonderheden, toch voor ieder, die alleen maar de communiqué's en de officiële toelichtingen gelezen hadden, op onthullende wijze.

Na 1945 kwamen de oorlogsboeken veel eerder. Ze waren rauwer, bespaarden de lezers niets. Velen wendden zich af, wilden zich niet in deze gruwelen verdiepen. Zij sloten de ogen voor wat zij niet wilden zien. Ik heb begrip voor hen, die zelf in de jaren '39-'45 zo gekwetst zijn, dat zij, wat aan hun ellende herinnert, niet aan kunnen en zich dus afkeren. Ik meen, dat degeen, die niet in die situatie verkeert op een of andere wijze zich bewust moet blijven, wat oorlog op grote en op kleine schaal betekent.

Daarom schrijf ik over een Frans boek van Jules Roy, waarvan ik dezer dagen de goede Nederlandse vertaling (van Halbo C. Kool) in handen kreeg. „Weerzien met Algerije”¹ draagt op de omslag de woorden „Indien ge er vanavond niet van slaapt, bedenk dan dat ik geen gelukkige nacht meer zal kennen, voordat het vrede is”. Geen aanmoediging het te lezen. Toch, wie zich daardoor laat afschrikken, doet verkeerd. Het is een eerlijk, sober, ik zou bijna zeggen een teer boek.

Jules Roy, een vriend van Camus, is evenals deze in Algerije geboren en opgegroeid. Hij kent het land en het volk, ook de Fransen, die er deel van uitmaken, door en door. Zijn levensloop heeft zijn lot nauw verbonden met dat van Frankrijk. Hij houdt van de Moslims, die hij altijd als mensen gezien en benaderd heeft. Het nu ruim zeven jaar oude openlijke conflict ver-

scheurt hem. Hij lijdt er onder, zoals Camus er onder geleden heeft. In 1960 na de tragische dood van Camus gaat hij naar zijn geboorteland om zijn houding te bepalen. Hij wil zelf zien, zelf oordelen. Teruggekeerd, schrijft hij dit boek uit de grond van zijn gekweld hart. Hij getuigt, maar hij kan het kwaad niet alleen aan de ene kant en het goed aan de andere zien. Hij verdoezelt niets. Hij schrijft verontwaardigd over wat de blanken, gevangen in hun superioriteitswaan, de „zwarten” – wezens van een andere orde – aandoen. Maar, hij ziet ook hoe het zover kon, om niet te zeggen moest komen. Hij heeft oog voor de tragiek in het leven van de kleine Franse bezitter, die zich bedreigd gevoelt, een reële angst. Deze mensen, die hier gezwogen hebben en zich ten slotte een bescheiden welstand hebben veroverd zien hun ondergang naderen en zijn in hun vertwijfeling een willige prooi voor de ophitsers. Hij verafschuwt de steeds opnieuw en erger onheil stichtende haat en begrijpt hoe die ontstaan is. Hij kiest partij tegen het kwaad, maar kan niet onvoorwaardelijk partij kiezen tegen de mensen, die het bedreven. De tweespalt in zijn gemoed, die er was voordat hij ging, blijft.

Ten slotte richt hij zich tot de Fransen in Frankrijk: Brengt de moslims en uw verwanten over zee de vrede, die door het wanbegrip en het egoïsme van de laatsten en de langzaam gegroeide haat van de eersten, is verstoord”.

De schrijver van dit boek is elke zucht naar sensatie vreemd. Het onthult een gruwelijke werkelijkheid zo dat het „de zachte krachten” wekt, waarvan wij mensen het ten slotte altijd hebben moeten.

Pr.

1. Uitg. Het Wereldvenster, Baarn

Mens en kosmos

In het julinumnummer van het tweemaandelijks tijdschrift „Mens en Kosmos” (Uitg. N. Kluwer, Deventer), schreef de huidige directeur van de Int. School voor Wijsbegeerte J. M. Hondius over „Wereldbeeldkunst en kunstenaar”, dr. J. H. Dubbink over „Vrouwen in Dostojefsky's romans” en F. R. Mohr over „De verwerping van het ik”. In hetzelfde nummer werd een bijdrage van dr. Saalborn opgenomen over de crisis der persoonlijkheid van 1880 tot 1950 zoals deze naar voren komt in de literatuur. Voorts bevatte dit nummer een opmerkelijke beschouwing over de psychologische aspecten van Spinoza's „Ethica”.

Het septembernummer werd geopend met het afscheidscollege van prof. C. H. van Os, getiteld „Over de zin der dingen”. Dit nummer bevatte verder o.m. een bijzonder interessante beschouwing van de bekende psycholoog Graf Karlfried von Dürckheim over het Zen-Boeddhisme. Dr. D. H. Prins herdacht Fridjof Nansen.

In het novembernummer zette dr. von Dürckheim zijn beschouwing voort. L. Hoyack leverde een beschouwing onder de titel „Kunnen we geloof hechten aan een astraallichaam?”. G. Zorab gaf over hetzelfde onderwerp een kritische uiteenzetting, welke als veelzeggend motto droeg een citaat van de parapsycholoog Gardner Murphy: „Met nadruk moet worden gesteld, dat de nieuwere bevindingen in vele takken van wetenschap er toe hebben bijgedragen om de voorstelling betreffende het bestaan van een onafhankelijke menselijke ziel meer en meer te doen terugdringen naar het domein van het volslagen ongelooflijke en onvoorstelbare”. In hetzelfde nummer schreef P. Krug over de Perzische profeet Zarathoestra.

Ieder nummer bevatte voorts een groot aantal boekbesprekingen en actuele beschouwingen onder de titel „Van Heinde en Ver”.

Stijlmijmerij

Enige mijmerijen her deed ik u verslag van mijn kerkelijke avonturen in Parijs. Deze keer blijf ik dicht bij huis en nodig ik u uit kennis te nemen van mijn bezoek aan een onlangs gehouden bijeenkomst van de Vrije Gemeente in Amsterdam. 't Was geen willekeurige samenkomst, maar een waaraan o.a. het zangkoor Vox Humana van onze Amsterdamse Verbonds-federatie medewerking verleende.

Laat ik maar meteen bekennen: dit was een ochtend, zoals ik die ook graag in het Verbond zou zien. In het kort even het programma: nadat de bezoekers waren gezeten en de zangers hun plaats op de koorgalerij hadden ingenomen, kondigde een der bestuurders in zeer korte bewoordingen het verloop van de „dienst” aan. Direct daarop verscheen de voorganger op het spreekgestoelte, die met enkele verzen uit het evangelie van Lucas, handelende over de wonderbaarlijke spijziging, de bijeenkomst opende. Het koor zong daarop het „Ave Maria” van Zoltan Kodaly. De voorganger overbrugde met een uitspraak van Marcus Aurelius de overgang naar de volgende koorwerken: twee Franse kerstliederen van de Belgische componist Ge-

vaert. Daarop volgde de toespraak, welke culmineerde in een (mag ik het zo noemen) humanistische parafrase over de reeds gelezen tekst van Lucas. Het koor zong „Ecce Virgo” van Herman Strategier, de voorganger sprak een kort slotwoord en de zangers beëindigden de samenkomst met „O magnum mysterium” van da Vittoria.

Wat mij zo heeft getroffen op deze ochtend was de eenheid van het programma (al had hierin m.i. ook de „gemeente” een actief aandeel moeten hebben), de vloeiende wijze waarop het ene deel in het andere overging en de stijl, die de hele bijeenkomst kenmerkte. Verder de verrassend nieuwe kijk op de reeds genoemde bijbeltekst, die nu eens niet de wonderen verrichtende Christus in het middelpunt plaatste, maar tegelijk met zijn groeiend besef van verantwoordelijkheid voor de naaste, met zijn geweten, dat hem boven het redeloze dier stelt. En tot slot als pikante bijzonderheid het zingen van katholieke en protestantse kerstliederen door een humanistisch koor in gezelschap van vrij-religieuzen.

Het geheel vond ik een goed voorbeeld van wat ik in deze rubriek eens noemde het gebruik maken van de te onzer beschikking staande erfenis van eeuwen. Hier werd schoonheid en wijsheid geput uit de bronnen van andersdenken, zonder dat aan die anderen noch aan ons zelf geweld werd aangedaan. Integendeel, de

woorden klonken ons vertrouwd in de oren en de muziek maakte ons blij en een en ander werd zo eerlijk en overtuigend tot uiting gebracht, dat zelfs die andersdenkenden niet aan de oprechtheid van de executanten hebben kunnen twijfelen, al zouden zij zelf uiteraard de accenten anders hebben gelegd.

Dit klinkt allemaal misschien wat zoetsappig en voor de strijdlustige humanisten wat halfzacht. Maar vergis u niet! In dit zorgvuldig keuren en welbewust kiezen uit de geestelijke en culturele rijkdom van de mensheid en het inpassen van de gewogen en op gewicht bevonden elementen in het eigen bestaan kan méér kracht liggen dan in het onvoorwaardelijk afwijzen van alles wat uit de „gelovige hoek” komt. Want wie het risico van invloeden uit deze richting aandurft, die heeft een groot vertrouwen in de kracht van zijn eigen overtuiging. En hij heeft geen vrees voor het ogenblik, waarop hij tot de conclusie moet komen dat zijn zienswijze toch niet de juiste was ofwel dat zijn opvattingen ontoereikend blijken te zijn en nodig aangevuld of verruimd dienen te worden.

Dit openstaan voor alle uitingen van de menselijke geest, dit gewetensvol toetsen en weloverwogen kiezen en dit besef de waarheid en de wijsheid niet in pacht te hebben, ziedaar de drie grondslagen, die bepalend zullen zijn voor een eigen humanistische stijl.

Styliet

Opvoeding op het gebied der sexualiteit

Onder bovenstaande titel heeft het Nederlands Gesprekcentrum als publicatie no. 22 een rapport uitgegeven. Ofschoon uit deze titel zou kunnen worden gesuggereerd, dat „in het geheel van de opvoeding de sexualiteit als een afzonderlijk, een af te bakenen terrein, kan worden gezien, is de commissie er uitdrukkelijk van uitgegaan, dat „de seksuele opvoeding als een geïntegreerd deel van de gehele opvoeding behoort te worden beschouwd”. Heel juist ziet de commissie als eindpunt voor de opvoeding, ook voor de seksuele opvoeding, de volwassenheid en niet het huwelijk.

De beide medewerkers van de commissie zagen zich genoopt haar medewerking voortijdig te staken. De commissie betuigt dan ook haar spijt, dat geen dames tot de ondertekenaars van het rapport behoren. Dit is inderdaad een ernstige tekortkoming in het rapport. De gezinsopvoeding is zeker voor het grootste deel in handen van vrouwen en haar opinie kan in deze materie niet worden gemist.

Zonder twijfel is het zeer verheugend, dat dit rapport is verschenen, omdat het thema zo uitermate belangrijk is. De samenstelling van de commissie brengt met zich mede, dat zeer uiteenlopende opvattingen naast elkaar staan, hetgeen ook de bedoeling is van het Gesprekcentrum. Men krijgt bij lezing de indruk, dat zorgvuldig is gezocht naar een omschrijving van inzichten over een en hetzelfde aspect door commissieleden van verschillende richtingen. Persoonlijk had ik gaarne de bijdragen van de humanistische commissieleden wat concreter gesteld gezien.

De stelling van de hervormde leden „Geslachtsgemeenschap tijdens de verlovings, voordat de levensgemeenschap in een concreet samenwonen en -leven is gerealiseerd, is een miskenning van de betekenis der cohabitatie als uitdrukking van een werkelijke levensverbondenheid” is duidelijk. Over een zo brandend vraagstuk als geslachtsgemeenschap voor het huwelijk mis ik een duidelijke uitspraak van de humanistische commissieleden.

Humanistische visie

Als voorbeeld van een meer evenwichtige benadering van een onderwerp wijs ik op dat van de zelfbevrediging. De hervormde stelling luidt: „Zelfbevrediging in de vorm van een aan het eigen lichaam opwekken van genitale lustgevoelens, is psychisch schadelijk en humaan verwerpelijk.” De humanistische visie luidt: „Bij de beoordeling van de zelfbevrediging moet rekening gehouden worden met de fase van ontwikkeling, waarin de opgroeiende mens verkeert. Bij jonge mensen zal in de meeste gevallen gesproken kunnen worden van seksueel gedrag van voorbijgaande aard op weg naar de volwassenheid.” Hiertegenover staat de gereformeerde visie „Andere vormen, die de seksuele liefde niet tot zijn recht laten komen, zijn bij voorbeeld onanie en homosexualiteit, die dan ook principieel afgewezen moeten worden.” Het rooms katholieke standpunt tendert naar dezelfde richting, doch is iets genuanceerder.

Bij de opzet van het gehele rapport heeft men terecht niet voor ogen gehouden de opvoeding in één bepaalde levensfase, zoals dat veelal gebruikelijk is. Men stelt, dat er geen levensperiodes zijn, waarin het seksuele buiten beschouwing kan blijven, maar dat elke periode een andere taal, een ander accent, een ander kernpunt zal hebben.

Bij het hoofdstuk over leeftijd en seksuele opvoeding krijg ik de indruk, dat – ondanks de goede bedoelingen – de begrippen seksuele voor-

lichting en seksuele opvoeding door elkaar gebruikt worden. Wanneer de seksuele opvoeding geïntegreerd is in de totale opvoeding en de ouders oog hebben voor de betekenis van een goede ontwikkeling van het kinderlijke gevoelsleven, zal het kind vragen stellen, die beantwoord moeten worden. Dit is dus een stukje verbale voorlichting in het kader van de seksuele opvoeding. Nu stelt het rapport terecht, dat het kind vóór het zesde jaar vertrouwd zal moeten zijn met het gebeuren van de geboorte, waarna de schrijvers echter vervolgen „een en ander van het specifieke over de voortplanting, met name de rol van de vader, zal in het algemeen tussen het elfde en veertiende jaar moeten worden verteld, als het al niet eerder gebeurd is.” Dit is vreemd! Wanneer kinderen vóór hun zesde jaar met het geboorteproces bekend moeten zijn, lijkt het aannemelijk, dat er tussen het vierde en zesde jaar ook over het specifieke van de voortplanting is gesproken. Gegeven de kinderlijke intelligentie plegen de kinderen te vragen waar dan het zaadje vandaan komt, dat in moeders buik groeit. Ook op deze concrete vraag behoort het kind een onbevagen antwoord te krijgen en het is een onjuiste gedachtegang, dat men daarmee zou kunnen wachten. In een gunstig milieu, waar de sexualiteit beaamd wordt, de seksuele opvoeding geïntegreerd is in de totale opvoeding en de verbale voorlichting op het juiste ogenblik is gegeven, blijkt omstreeks het zesde jaar de kennis afgerond te zijn.

Taak der ouders

De lagere-schoolperiode is in het algemeen ongunstig voor de verbale voorlichting, terwijl de voorlichting, die opnieuw begint in de periode van elf tot zeventien jaar, een geheel ander karakter heeft. In deze levensperiode zijn kinderen en ouders veel meer gesprekspartners en krijgt ook de verbale voorlichting een meer cultureel aspect.

Nadrukkelijk schrijven de rapporteurs, dat de seksuele opvoeding en voorlichting door de ouders in het gezin moeten worden gegeven en zij schrijven zeer concreet: „in geen geval mag de school de seksuele opvoeding van de ouders overnemen.” Dit is inderdaad een uiterst belangrijk punt. Onder de invloed van de literatuur en de vooruitgang van pedagogisch en psychologisch inzicht begrijpen steeds meer ouders, dat zij de seksuele opvoeding en de seksuele voorlichting niet mogen verwaarlozen. Hun traditionele remmingen zijn echter zo sterk, dat ze desondanks op alle manieren proberen er aan te ontkomen. Dit voert hen gemakkelijk tot het uitspreken van de wens, dat de school deze taak van hen over moet nemen.

Heel prijzenswaardig is ook de principiële afwijzing door de commissie van een voorlichtingsmethode, waarbij het geslachtelijke in het leven van de mens verklaard wordt aan de hand van voorbeelden uit het planten- en dierenrijk. Dit kwaad is diep geworteld bij vele ouders. Hoe meer zij trachten de spanningen te overwinnen tussen hun affecten en hun verstandelijk inzicht, des te meer zijn ze geneigd het verstandelijke te laten prevaleren en dus lang stil te staan bij bloemen, stuifmeel, kikkerdril, kikkervisjes, kikkertjes en wat dies meer zij. Lang en veelvuldig spreken over biologische feiten is de ouders gemakkelijker dan verklaringen te geven van processen, die zo met hun diepste gevoelslevens verweven zijn. Het gaat echter bij deze kwesties bijna uitsluitend daarom en niet om de biologie. Plant- en dierkunde-onderwijs geven en verbeteren kan de school wel en van deze taak kunnen de ouders zich ontheven achten. Tot het ouder-

lijke terrein behoort dan juist datgene, wat hen zo zwaar valt: spreken over hun gevoelens en later over liefde, toewijding en verantwoordelijkheid.

Behoeftte aan lectuur

Veel waarde aan specifieke lectuur voor jongeren hecht de commissie niet. Zij vreest, dat hierdoor desintegratie zou ontstaan. Voor kinderen beneden de leeftijd van vijftien jaar acht men geen behoefte aan lectuur aanwezig. Op vele voorlichtingsavonden zowel voor ouders als aan ongetrouwden is het mij gebleken, dat er een grote behoefte bestaat aan goede voorlichtingsliteratuur. Literatuur is in de eerste plaats nodig voor de ouders, die – aangenomen hun voldoende feitelijke kennis over deze materie – hierdoor worden geholpen hun innerlijke weerstanden te overwinnen. Voor grotere kinderen is bij slechte familiale omstandigheden, bij een gestoord contact tussen ouders en kinderen, literatuur natuurlijk veel beter dan niets. Waar ernstige stoornissen gedurende de tweede puberteit frequent voorkomen, acht ik voorlichtingsliteratuur voor veertien- tot achttienjarigen dringend nodig. Voor de allerkleinsten kunnen voorlees- en prentenboekjes een goed middel zijn om de ouders bij hun taak te helpen. Goede voorlichtingsliteratuur is thans gelukkig voldoende verkrijgbaar.

Slechts enkele punten uit dit waardevolle rapport heb ik naar voren kunnen brengen. Het boekje is zeer belangrijk voor ouders, maar bevat ook goede studiestof voor gespreks- en discussiegroepen, omdat er een veelheid van standpunten in naar voren komt.

Gé Nabrink

Boekaankondigingen

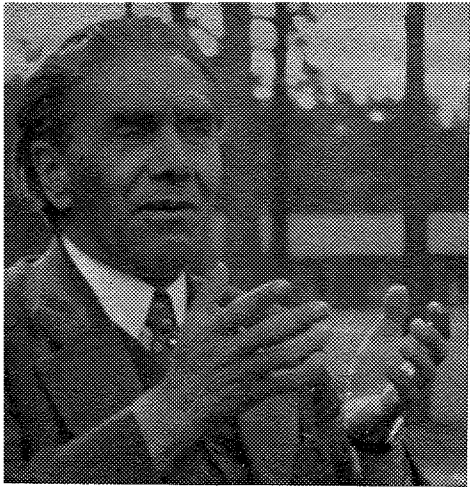
J. G. Frericks, Waarde van de mens en menselijke waardigheid, Hûig N.V., Zaandam, 150 p. 1960. Frericks verbindt mensenwaarde met de Joods-Christelijke traditie, en menselijke waardigheid met de humanistische. Op die grondslag geeft hij een interessant historisch overzicht van de begrippen, hun eigen karakter en beperktheid en hun wederzijdse beïnvloeding. Hoewel niet diepgaand, heel lezenswaardig (J. v. P.). *M. Roshwald, Min Zeven. U. M. West-Friesland, Horn, 26 p. 1961.* Nederlandse vertaling uit het Engels van Level seven, een visioen van een drukknop (atoom) oorlog, die alle leven op aarde vernietigt. Literair dunkt me niet opmerkelijk, maar als „science-fiction” in dienst der zedelijke verontrusting heel suggestief. Roshwald is humanist en prijswinnaar van de „Essay-contest”, uitgeschreven door de A.H.A. in 1950 (J. v. P.).

Lezingen voor de radio

14 januari, 9.45 uur (VARA): V. Westhoff over „Mens en natuur”.

21 januari, 9.45 uur (VARA): Dr. D. H. Prins „Het zélf doen”.

U kunt zich op de wekelijks verschijnende teksten van de lezingen abonneren door overschrijving van f 4,- per jaar op giro no. 58 t.n.v. de Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Voor leden van de luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.

Mennicke gelovige zonder geloof

Carolus Mennicke, de Duitse hoogleraar in de sociale pedagogie, die in 1933 naar Nederland uitweek, heeft in het nieuwe vaderland zijn leerlingen ingewijd in de existentiële filosofie, waarvan hij een hartstochtelijke vertolker was. Hij stond zelf het dichtste bij de visies van Jaspers en tot zijn laatste ademtocht heeft hij gefilosofeerd over wat hij „de relatie tot het oneindige” placht te noemen. De laatste cursus die Mennicke voor zijn dood in de Internationale School voor Wijsbegeerte heeft gegeven droeg de titel „De grote wereldreligies in relatie tot de wijsgerige bezinning”. Enige aantekeningen gedurende die cursus gemaakt mogen hier volgen, om een denkbeeld te geven van de existentiële filosoof Mennicke, die men zou kunnen karakteriseren als een gelovige zonder geloof.

Het religieuze bewustzijn

Mennicke wilde met deze cursus duidelijk maken, dat het religieuze bewustzijn in de situatie van de mens gegrond is, dat de uitdrukking echter die het in de historische religies heeft gevonden op vooronderstellingen berust die niet meer de onze zijn, omdat wij een volslagen ander beeld hebben gekregen van de geschiedenis der mensheid en inzicht hebben verworven in de samenhang met natuurlijk en maatschappelijk leven. Alle wezenlijke inzichten en ervaringen van het religieus levensbesef blijven behouden en kunnen meer vruchtbaar gemaakt worden, vooral door een uiteenzetting van de relatie tussen het religieus bewustzijn en de vervlochtenheid van de mens in natuur en maatschappij. Van de laatste wist men tot in de negentiende eeuw nog bitter weinig. Het is een prestatie van de laatste vijftig à honderd jaar om de genoemde vervlochtenheid steeds duidelijker naar voren te hebben gebracht. Mennicke is van mening dat het doorzichtig maken van deze samenhangen een echte verheldering betekent, ook voor het wezen van het religieus bewustzijn. Aan de andere kant maakt een dergelijke beschouwing het mogelijk het religieus besef te zuiveren. De relativisering van deze beschouwing betekent een relativisering van alle in de geschiedenis naar voren getreden religieuze beschouwingen zoals ze beleden worden in de verschillende godsdiensten. Maar de relativisering blijft beperkt tot het principieel onbelangrijke.

Mennicke persoonlijk vindt het onmogelijk een beroep te doen op God, maar hij heeft iets gemeen met velen die wel een beroep doen op God, namelijk de importantie van de verwezenlijking der hoogste menselijke mogelijkheden. Het laatste woord hebben hierbij inzichten en ervaringen die niet door wetenschappelijk onderzoek verworven kunnen worden, doch alleen door inwijding in het levensmysterie zelve.

De vervlochtenheid in natuur en maatschappij kan en moet het object zijn van de wetenschappelijke analyse. Maar de mens staat ook in relatie tot het oneindige. Omdat deze positie van de mens tot het universum volstrekt algemeen is, is religie (waarin de relatie tot het oneindige uitdrukking vindt) een algemeen menselijk verschijnsel.

Aangezien de mens niet in het eindige opgaat,

maar in relatie met het oneindige staat, is zijn leven raadselachtig, blijft zijn levensgeschiedenis raadselachtig, en zoekt hij onophoudelijk naar een oplossing van dat raadsel. De wijzen waarop deze oplossing wordt gezocht zijn verschillende, die als volgt kunnen worden aangeduid:

1. Cultische praktijken.
2. Het wetenschappelijk vorsen.
3. De religieuze bezinning.
4. De wijsgerige bezinning.

Cultische praktijken

In de oudste wijze, die der cultische praktijken, werkt tot op zekere hoogte de instinctieve verhouding nog na waarin het dier tot de natuur staat. Wel heeft de mens als ongespecificeerd levend wezen zich uit de samenhang der natuur losgemaakt, doch in zijn primitieve kern heeft hij nog een zekere band, bijna zouden wij zeggen instinctieve band met de natuur. De mens wordt door de ongespecificeerdheid tot homo faber (werktuigmakende en -gebruikende mens). Zijn houding wordt door een groepsbesef bepaald (van de stam), wat iets anders is dan de instinctieve leiband waaraan het dier loopt.

In het beginstadium heeft het groepsbesef tot op zekere hoogte een animistisch-magisch karakter en dit is het instinctieve dat in de mens nawerkt. Die mens leeft mee in de betoverde wereld. Dit ging teloor naarmate de mens een eigen cultuurwereld opbouwde naast de natuur. In de animistisch-magische wereld spreekt het vanzelf dat de mens tot machten en wezens in verband staat, die hem bevreesd maken en tot offeren brengen: tot cultische praktijken. Deze wijze van zoeken is dus eigenlijk een vinden, een vinden van de oplossing van het raadsel en van zekerheid in een emotionele band met het groepsbesef. Dit is in onze wereld vervat in kerken en secten. De cultische praktijk heeft een taai bestaan. Wij weten dat in de genoemde zekerheid van die mens een onzekerheid schuilt en naar voren treedt. De psychisch gevoelde zekerheid betekent dus geen oplossing van de raadselachtigheid. Actualisering van de onzekerheid is dan ook steeds weer aanwezig in spanningen en onrecht, in angst, ruzie en strijd, in onderdrukking en uitbuiting. Wij hebben de mogelijkheid haar te bagatelliseren, maar ook om haar ernstig op te vatten, en de raadselachtigheid van het leven te voelen.

Wetenschappelijk onderzoek

De mens gaat op een andere wijze over om het mysterie te benaderen, gebruik makende van het verstand als oriënteringsorgaan. Met behulp van het wetenschappelijk onderzoek gaat hij een eigen wereld opbouwen, die der techniek en organisatie. Men komt daardoor de animistisch-magische band steeds meer te boven. Dit ondermijnt de religieuze beschouwing en geeft onzekerheid in de mens. Door het wetenschappelijk vorsen wordt de principiële situatie van de mens in de wereld, in verband met de kosmos, niet in het minst veranderd. Aan de ene kant is de mens verstrengeld in de causale samenhang

met natuur en maatschappij (die het onderwerp is van wetenschappelijk onderzoek), aan de andere kant staat hij in relatie tot het oneindige met de mogelijkheid om tot innerlijke onafhankelijkheid en tot persoonlijk inzicht te komen. De raadselachtigheid blijft en wordt zelfs groter. Daarom zijn de religieuze bezinning en de wijsgerige bezinning niet overbodig.

Religieuze bezinning

De ontwikkeling der religieuze bezinning voltrekt zich in verschillende lijnen, in verschillende religies. Een louteringsproces vond plaats over de hele wereld als een sublimering der godsgedachte in monotheïstische zin. Hoe meer de animistisch-magische beschouwingswijze door ervaring en denken en door de opbouw van een eigen cultuurwereld wordt teruggedrongen, hoe meer zich de blik van de mens tot het geheel van de wereld richt en hij tot de gedachte van een schepper komt die dit geheel tot stand heeft gebracht. Het monotheïsme is over het algemeen het opmerkelijke resultaat van de religieuze bezinning. Hierbij verdient een dialectiek van vrees en vertrouwen onze aandacht, een dialectiek die gelegen is in de godsgedachte. God wordt namelijk gevreesd omdat hij almachtig is en dus kan straffen, wreken en verdoemen. Hij wordt vertrouwd omdat hij juist terwille van zijn almacht, waaraan niemand kan tornen, groot is in de hulpverlening en genadig in vergeving. Deze dialectiek vormt een onophoudelijke cirkelgang. Het is een vergeefse speculatie en deze hele problematiek komt te vervallen indien men de hypothese van God als een bewust voelend en willend wezen loslaat.

Historisch gezien heeft het uit de oudheid afkomstige humanisme in de nieuwere wereld van de vijftiende en zestiende eeuw onophoudelijk terrein gewonnen omdat de maatschappelijke en politieke toestand onder leiding stond van een theocratisch, theocentrisch denken en voelen, dat de kerk tot een ondragelijk instituut maakte. De theocratische wereldbeschouwing wordt door de realiteit van de tijd als onjuist gesteld. Het gaat om een menselijke bewustzijnsgesteldheid. Ook de hoogste gedachte en de meest indrukwekkende visioenen zijn menselijke bewustzijnsgesteldheden, ondanks de interpretatie die zij van zichzelf als buitenmenselijk geven.

Het waarachtig vertrouwen kan volgens de dogmatische christelijke geloofsopvatting alleen gegrond zijn in de openbaring van God in Christus. Volgens Mennicke opent de toegangspoort tot het religieuze bewustzijn zich in de situatie van de mens zelf. Wij zijn er op aangewezen deze directe toegangspoort te zoeken. De relatie tot het oneindige moet opnieuw worden gesteld.

Wijsgerige bezinning

De moderne wijsgerige bezinning ontmoet religiositeit. Haar grondconceptie is de idee der verwerkelijking, de verwerkelijking van een wezenlijk persoonlijk leven, dat in zichzelf zinvervuld is. Overal kiemt in de huidige filosofie het inzicht dat de mens niet *is*, maar *wordt*, dat hij niet in het eindige opgaat, maar een speelruimte van vrijheid heeft, die voortkomt uit zijn relatie met het oneindige. Hier kan alleen de weg der persoonlijke verwerkelijking worden gegaan. De vrijheid van de ander wordt niet belet, maar als het ware geconstitueerd en bevorderd, zodat hij in het verkeer met ons beseft dat hij vrij is om aan *zijn* persoonlijke zelfverwerkelijking te werken. Deze geest van welwillendheid en liefde (Güte) kan ook productief worden in medewerking aan de maatschappelijke vorming, een moeilijke en hachelijke taak. Volgens Mennicke herleven de diepste intenties der religies in de wijsgerige bezinning.

Jac. de Roy

IK denk er ZO over

Nogmaals de voorlichting B. B.

Met belangstelling nam ik kennis van het ingezonden stuk van vriend J. C. Blok in Mens en Wereld d.d. 2 december 1961. Het moet de heer Blok van het hart, dat hij zich geërgerd heeft aan de redacteur van Kritisch Allerlei met betrekking tot de B.B. namens de regeringsvoorlichtingsdienst. Het heeft mij integendeel juist zeer verheugd en ik ben het er volkomen mee eens.

Ook verheugt het mij, dat in de laatste twee nummers artikelen van prof. H. A. Tolhoek over doelstelling en werkzaamheden van de Pugwashbeweging voorkomen. Ook daaruit kan men putten, dat de voorlichting in de pers over de problemen oost-west vaak onvolledig en subjectief gekleurd is.

De voorlichting van de problemen inzake B.B. doet het voorkomen, dat een atoomoorlog niet zó erg is als menig een zich voorstelt. Dit is massale volksmisleiding.

De Amerikaanse Nobelprijswinnaar dr. Linus Pauling was met Schweitzer en Bertrand Russell één der eersten, die waarschuwden voor de gevolgen van de atoomproeven en een oorlog met atoomwapenen. In zijn boek „Nooit meer oorlog” schreef hij:

„Ik geloof dat er nooit meer een grote wereldoorlog zal zijn, als slechts de bevolking van de Verenigde Staten en de rest van de wereld op

tijd wordt ingelicht over de huidige wereldsituatie.”

M.i., heer Blok, moeten wij ons ergeren over het feit, dat we niet naar waarheid worden ingelicht over de ernst der situatie. Degenen die enigermate ingelicht zijn, drijven mede daarom de spot met de B.B.-voorlichting. Natuurlijk puren wij het weinige nuttige eruit, maar het is dwaas om maar te denken: „Het is dus niet zó erg, er is wel een beetje hoop het te overleven”.

Maar hoe!

Dr. Linus Pauling bedoelt dus, dat er geen oorlog zou komen, omdat, indien de bevolking wist wat ze weten moest, het verzet overal zo sterk zou worden, dat de regeringen, noch die van Rusland noch die van de N.A.V.O.-landen, een oorlog konden beginnen! Hierin ligt besloten dat de B.B., hoe goed eenvoudige werkers het bedoelen, een druppel water is in de zee. Men heeft genoeg materiaal om onze aardbol tot hemellichaam te maken, waarop al wat leeft sterft.

Wanneer een man als prof. Nijboer zegt: „De regering miskent de situatie”, dan is hiermee de voorlichtingsdienst beleefd en zachtzinnig de waarheid gezegd.

In 1954 heeft men een waterstofbom doen ontploffen in de Stille Oceaan. Indien deze op bevolkingscentra was geworpen, zou naar beneden afgerond binnen 22.500 km² niets geleefd hebben.

In 1955 werd de voorraad atoombommen voor Amerika geschat op 4000 en voor Rusland op 1000. Om het bewoonde aardoppervlak onbewoonbaar te maken, berekenen deskundigen dat 3125 bommen voldoende zijn. We zijn nu zes jaar verder, hoe zou de stand nu zijn?

Meer dan 800 geleerden, waaronder 30 Nederlanders, uit Amerika, Rusland, Engeland, China, Duitsland enz. bespreken met elkaar hoe te bereiken, dat rampen als oorlogen voorkomen kunnen worden.

Ja, maar die Russen!

De Russische geleerden verklaarden, dat hun bevolking in dezelfde angsten leeft als wij en overal in de wereld. Met instemming van Kennedy en Chroestjov werken deze geleerden aan plannen om dit te verwezenlijken. Maar er zijn ook anderen. De oorlogsbedrijvers zitten ook niet stil. Zij zijn machtig en hebben dit mee, dat de volkeren apathisch zijn en maar afwachten wat komen gaat. De geleerden hebben een klankbodem nodig in de mensheid overal ter wereld. Er is werking merkbaar vooral onder de jongeren in Engeland, Duitsland, België en ook in Nederland. Maar de pers kleineert deze groepen over het algemeen, ondanks de vele waarschuwingen der geleerden en van diverse levensbeschouwelijke richtingen.

Persoonlijk heb ik bijna mijn leven gehad, maar als ik de kinderen zie, dan vraag ik me af: geeft men zich wel voldoende rekenschap van wat men nalaat om dit onheil te voorkomen?

Tenslotte een stem uit New Delhi, van de wereldraad der kerken:

„Hoe kan een gevoel voor menselijke waardigheid behouden blijven als de volkeren moeten leven met een politiek gebaseerd op de bereidheid, bevolkingscentra in andere landen te verwoesten?”

Het is daarom de hoogste tijd, dat alle mensen van goeden wille de Pugwashbeweging helpen, want het allerbelangrijkste staat op het spel: het voortbestaan der mensheid.

H. C. Eckhard

In memoriam

Op 5 december overleed in het grote gemeenteziekenhuis te Haarlem ons trouwe bestuurslid mej. M. Coppé. Vanaf de oprichting tot voor een jaar was zij secretaresse van onze gemeenschap Velsen en de ziel van het werk.

Ieder die haar kende weet met welk een overgave zij haar werk in de gemeenschap verrichtte en hoe zij daarbij zichzelf altijd zeer bescheiden op de achtergrond hield. Door haar rustige, zachte manieren en door haar harde werken, ondanks haar broze gezondheid, hielden wij allen veel van haar.

We zullen haar allen erg missen en de lege plaats die zij openlaat zal niet zo gemakkelijk worden opgevuld.

Bij de crematieplechtigheid op zaterdag 9 december te Westerveld, bewees een overweldigende belangstelling hoezeer zij, ook buiten het verbond, werd gewaardeerd.

Woorden van afscheid werden gesproken namens de directie van het Hoogovenbedrijf waar zij werkte en door onze voorzitter.

Het bestuur der
gemeenschap Velsen

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofredacteur: P. W. van der Vliet

Redactieraad: Mr. H. Singer-Dekker,
dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof,
H. A. Scheltes, J. van Straten

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4,
telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische
organisaties f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50,
buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

Aan onze abonnees,

Wij verzoeken onze abonnees om het
abonnementsgeld voor 1962 van f 7,50
(voor leden van humanistische organisa-
ties f 5,—) over te schrijven op giroreke-
ning no. 304960 ten name van het Huma-
nistisch Verbond, Utrecht.

Voor uw welwillende medewerking
onze welgemeende dank.

De administratie

Beschaafde dame (buiten wonend) biedt aan beschaafde, intelligente heer (leeftijd 60-65), mogelijk met rijbewijs, **inwoning** aan met goede verzorging. Conditie nader overeen te komen. Brieven onder no. Jan. 1 aan het bureau van dit blad.

Heden overleed tot onze diepe droefheid onze lieve Dochter, Zuster, Behuwdzuster en Tante

NINA ADRIANA HENRIETTE SMIT
Hoofd van de Jan Ligthartschool
op de leeftijd van 43 jaar.

G. SMIT
E. G. SMIT-de Jong
A. F. ZWAKHALS-Smit
Drs. J. ZWAKHALS
Joske en Onno

Rotterdam, 18 december 1961
De Quackstraat 61a

De crematie heeft inmiddels te Velsen plaats gehad.

Mogen wij onze lezers nog eens attent maken op de volgende door het Humanistisch Verbond uitgegeven brochures?

U kunt deze verkrijgen tegen de er achter genoemde prijzen.

Wat ben ik eigenlijk?	f 0.25
Dit wordt gedaan	- 0.30
Een verrassende ontmoeting	- 0.25
Onze kinderen tussen Humanisme en Christendom	- 0.75
De dag ligt voor ons	- 0.35

Een volledige brochurelijst wordt U op Uw verzoek gaarne toegezonden.

Heden is de KALENDER 1962 verschenen

Prijs f 2.50

Uw bestelling wordt gaarne ingewacht
Centraal Bureau Humanistisch Verbond
Oudegracht 152 - Utrecht

Deze brochure,
is een overdruk van
„Rekenschap”

ARTHUR

SCHOPENHAUER

1788
1860

en is in samen-
werking met
de Internationale school
voor Wijsbegeerte
uitgegeven. Prijs f 3.25

U kunt deze bestellen bij het

Centraal Bureau
Humanistisch Verbond
Oudegracht 152 - Utrecht

Giro 304960

REKENSCHAP

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging

Redactie: Prof. Mr. A. D. Belinfante, Prof. Dr. H. Freudenthal,
F. P. Huygens, Prof. Dr. Libbe van der Wal en
Prof. Dr. B.W. Schaper.

Abonnementsprijs: f 7.50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van
Socrates en voor studenten f 6.— per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**
Oudegracht 152, Utrecht
Giro 582293

STENO-TYPISTE

De voorzitter van het Humanistisch Verbond en van de International and Ethical Union zoekt voor enkele uren in de week een nieuwe **secretaresse**, met redelijke kennis van de Engelse taal.

Welke stenotypiste in Voorburg of omgeving voelt er voor om deze nuttige en interessante taak tegen **vergoeding** op zich te nemen. Laat zij zich terstond in verbinding stellen met **dr. J. P. van Praag**, Pr. Mariannelaan 195, Voorburg. Tel. 070-98 72 40.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van N. van Gelder, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins. Abonnementsprijs f 10,— per jaar (6 nummers). Losse nummers f 1,75.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER - DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Is U nu een levens-
verzekering sluit moet U reke-
ning houden met de koopkracht
die het te *zijn* tijd uit te keren
bedrag zal hebben.

URORA helpt U
daarbij met een nieuwe vorm
van levensverzekering, geba-
seerd op de kosten van le-
vensonderhoud.

Is U daarvan
meer wilt weten, vraag
dan inlichtingen over de
Index - Benaderingspolis
bij:

N. V. LEVENSVZERKERING MAATSCHAPPIJ
Stadhouderskade 1a Amsterdam Telefoon 18 55 55.

URORA

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door
het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten
tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.